

<http://dx.doi.org/10.16926/rp.2023.15.09>

Aleksandra KRZYPKOWSKA
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Rywalizacja w Arktyce – starzy i nowi gracze

Streszczenie

Arktyka jest strategicznym obszarem, w którym zbiegają się interesy wielu podmiotów stosunków międzynarodowych. W konsekwencji znaczenie tego regionu wciąż rośnie. Wzmoczone zainteresowanie tym obszarem jest przyczyną wielu sporów. Obecnie rywalizacja w regionie subarktycznym jest prowadzona pokojowo, lecz sytuacja geopolityczna jest dynamiczna i nieprzewidywalna. Autorka ukazuje spory, które są prowadzone między państwami arktycznymi, a także omawia dziedziny aktywności poszczególnych podmiotów zarówno z tzw. klubu arktycznego, jak i spoza regionu Arktyki. W artykule została poruszona również kwestia przyszłości tego obszaru. Autorka podjęła również próbę przedstawienia prognozy rozwoju rywalizacji w Arktyce.

Słowa kluczowe: Arktyka, rywalizacja, geopolityka, państwa arktyczne, państwa blisko arktyczne, zmiany klimatyczne.

Wstęp

Arktyka to określony obszar okalający biegun północny, który składa się z wód Oceanu Arktycznego oraz wielu archipelagów i wysp. Nazwa „Arktyka” pochodzi od greckiego słowa „arctos” (niedźwiedź) i oznacza gwiazdozbiór Wielkiej Niedźwiedzicy, gdyż kierunek północny wyznaczano, korzystając z tego gwiazdozbioru¹. Jest to obszar skuty wiecznym lodem, który skrywa wiele cennych złóż surowców naturalnych, w tym ropę naftową i gaz ziemny. W konsekwencji odkrycia kopalin, region ten stał się przedmiotem rywalizacji zarówno państw klubu arktycznego, jak i tych z dalszych części świata. Arktyka to istotny region pod względem strategicznym, gdyż stykają się tam ze sobą interesy wielu podmiotów stosunków międzynarodowych. Rosnące zainteresowanie Arktyką jest związane

¹ W. Suszyński, *Arktyka w ujęciu geopolitycznym – rywalizacja czy nowy typ kooperacji?*, „Nowa Geopolityka”, 27 listopada 2014, <https://geopolityka.net/wojciech-suszynski-arktyka-w-ujciu-geopolitycznym/>, [dostęp: 20.11.2022].

w dużym stopniu ze zmianami klimatycznymi. Wbrew pozorom, póki co Arktyce nie grozi konflikt militarny. Ten stan rzeczy nie jest jednak permanentny.

Sytuacja geopolityczna ulega ciągłym zmianom i należy brać pod uwagę wszystkie możliwe scenariusze. W związku z tym należy uważnie śledzić poczynania Rosji, Kanady, Islandii, Szwecji, Norwegii, USA, Danii i Finlandii, a także pozostałych graczy spoza regionu Arktyki.

Charakterystyka relacji politycznych państw arktycznych

Każde państwo prowadzi swoistą politykę wobec obszaru arktycznego, która niejednokrotnie może być powodem konfliktów. Wraz ze wzrostem zainteresowania omawianym regionem rozpoczął się arktyczny wyścig, w którym zaangażowane są zarówno państwa arktyczne, jak i *bliskoarktyczne*². W konsekwencji dochodzi do wielu sporów, wynikających głównie z roszczeń co do poszczególnych obszarów³. Jednakże warto zaznaczyć, iż jest to pokojowe ścieranie się stanowisk poszczególnych stron. Ciekawym przykładem jest spór o wyspy Hans, który jest prowadzony między Danią a Kanadą. Strategiczne znaczenie tego regionu wynika ze zmian klimatycznych, a konkretnie z topnienia lodowców⁴. W konsekwencji obszar dotychczas skuty lodem staje się otwarty dla żeglugi morskiej, co stanowi istotną zaletę. Pierwszą próbą rozwiązania tego konfliktu miało być rozstrzygnięcie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej (STSM) w 1993 r. dotyczące przynależności Grenlandii i wysp Hans. Jednakże orzekł on jedynie, iż Dania otrzymuje Grenlandię. Z kolei kwestia wysp Hans pozostała nierozwiązana⁵. Po upływie pewnego okresu Dania poinformowała, iż omawiana wyspa jest przedłużeniem jej terytorium, a orzeczenie trybunału również odnosi się do kwestii wyspy Hans. W odpowiedzi Kanada na mocy proklamacji z 1973 r. uznała swoją suwerenną władzę nad tym obszarem⁶.

Przez kolejne lata Dania i Kanada toczyły ze sobą bezkrwawy konflikt, który został nazwany „wojną whisky”. Kuriozalność tego sporu polega na tym, że dotyczy niewielkiej skały, która znajduje się w środku 22-milowej Cieśniny Naresa⁷.

² Określenie „państwo bliskoarktyczne” („near-Arctic state”) jest używane w narracji chińskiej; znajduje się również w chińskiej strategii arktycznej. S. Kopra, *China and its Arctic Trajectories: The Arctic Institute's China Series 2020*, The Arctic Institute 17.03.2020, <https://www.thearcticinstitute.org/chinaarctic-trajectories-the-arctic-institute-china-series-2020/> [dostęp: 20.11.2022].

³ M. Lanteigne, *The changing shape of Arctic security*, NATO Review 28.06.2019, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/the-changing-shape-of-arctic-security/index.html>, [dostęp: 20.11.2022].

⁴ L. Łukaszuk, *Współpraca i spory międzynarodowe na morzach. Wybrane zagadnienia prawa, polityki morskiej i ochrony środowiska*, Warszawa 2009, s. 187.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ A. Nowiński, *Wojna o wyspę Hansa to najbardziej absurdalny i śmieszny konflikt na świecie. Tylko te dwa kraje mogły to zrobić*, <https://natemat.pl/242723,kanada-i-dania-walczą-o-wyspę-hansa-niedawnopojawil-sie-plan-pokojowy> [dostęp: 20.11.2022].

W celu rozwiązania tego problemu utworzono grupę zadaniową. Jednakże spór ten nadal pozostaje nierozwiązany. Do tej pory jedynym efektem tego konfliktu było wytyczenie morskiej granicy na szelfie kontynentalnym. Wydarzenie to miało miejsce 17 grudnia 1973 r. Umowa ta jest uważana za jedną z najdłuższych negocjowanych⁸. Warto zaznaczyć, iż z punktu widzenia zasadności tego konfliktu, obszar ten jest istotny w kwestii sprawowania kontroli nad Kanałem Kennedy'ego. Jednakże mało znaczącym jest fakt, kto będzie ją sprawował, gdyż oba państwa są członkami NATO⁹.

Z kolei kwestia eksploracji Przejścia Północno-Zachodniego stanowi element sporny w relacjach między Kanadą a Stanami Zjednoczonymi¹⁰. Szlak ten umożliwia krótsze przebycie trasy z Tokio do Londynu. Fakt ten stanowi o jego strategicznym znaczeniu. Alternatywne drogi morskie, tj. przez Kanał Sueski i Kanał Panamski są dłuższe odpowiednio o 5 tys. km i o 8 tys. km¹¹. Dodatkowo Przejście Północno-Zachodnie jest o wiele tańszym i bezpieczniejszym rozwiązaniem¹².

Główną przyczyną sporu jest odmienne postrzeganie charakteru wód Przejścia Północno-Zachodniego. USA uważa ten obszar za wody międzynarodowe, natomiast Kanada za terytorialne¹³. Jednym z argumentów, którymi posługiwały się Stany Zjednoczone było to, iż omawiany obszar stanowi dwie części morza, które są oddzielone od siebie cieśniną. Według takiego stwierdzenia USA mogło korzystać z tego szlaku bez zgody Kanady¹⁴. Punktem kulminacyjnym omawianego sporu jest rok 1985. Wówczas przez Przejście Północno-Zachodnie przepłynął amerykański lodołamacz, co sprawiło, iż rywalizacja między Kanadą a USA znacząco się zaostrzyła¹⁵. Dodatkowo sytuacji nie ułatwiają zmiany klimatyczne, wraz z topnieniem lodów spór będzie się nasilał. Warto również zaznaczyć, że region ten najprawdopodobniej jest zasobny w złoża ropy naftowej i gazu ziemnego¹⁶.

Inną kwestią sporną na linii Kanada–USA jest kwestia wytyczenia arktycznych stref morskich na Morzu Beauforta. Przyczyną sporu jest traktat podpisany przez Rosję i Wielką Brytanię w 1825 r. Układ ten wytyczał wschodnią granicę Alaski, która znajdowała się na 141 południku¹⁷.

⁸ L. Łukaszuk, op. cit., s. 187.

⁹ B. Pietrzko, *Arktyka – spór o strefy wpływów*, [w:] *Między ideą, pasją a działaniem: księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrędze*, red. P. Grzywna i in., Katowice, 2017, s. 642.

¹⁰ R.M. Czarny, *High North – między geografią a polityką*, Kielce – Trnava 2014, s. 262.

¹¹ L. Łukaszuk, op. cit., s. 188.

¹² P.A. Maciążek, *Arktyka 2100, nowy układ geopolityczny, 24.08.2010*, <https://www.politykaglobalna.pl/2010/08/arktyka-2100-nowy-uklad-geopolityczny/> [dostęp: 20.11.2022].

¹³ A. Østhagen, C.H. Schofield, *The Arctic Ocean: Boundaries and Disputes*, „Arctic Yearbook” 2021, s. 8.

¹⁴ K. Kubiak, *Kontrowersje wokół Przejścia Północno-Zachodniego*, „Prawo Morskie” 2011, t. 27, s. 346.

¹⁵ L. Łukaszuk, op. cit., s. 190.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ A. Østhagen, C.H. Schofield, op. cit., s. 7–8.

Według kanadyjskiej interpretacji zapisów traktatu została wówczas wytyczona zarówno granica lądowa, jak i morska. Z kolei w amerykańskim rozumieniu są rozdzielone te kwestie¹⁸. Warto zaznaczyć, iż podłożem sporu są także bogate w pokłady ropy naftowej i gazu ziemnego¹⁹. Natomiast Stany Zjednoczone są zainteresowane złożami w rejonie Prudhoe Bay²⁰. Próby rozwiązania tego problemu prowadzone są od lat 70. XX wieku. W latach 2008–2011 zaczęły narastać problemy, które zmusiły Stany Zjednoczone i Kanadę do podjęcia wspólnego przedsięwzięcia, jakim było mapowanie. Projekt ten dał nadzieję na wypracowanie ostatecznego rozwiązania sporu²¹. Wyniki przeprowadzonych badań pozwoliłyby na zamknięcie sporu. Jednakże pojawił się problem związany różnymi metodami zastosowanymi podczas prowadzonego projektu zarówno przez amerykańskich, jak i kanadyjskich ekspertów, co uniemożliwia jednoznaczne wytyczenie linii szelfu. W takiej sytuacji żadna ze stron nie zamierza przyjąć propozycji oponenta²².

Istotną kwestią sporną jest delimitacja obszarów morskich Morza Barentsa. Problem ten odnosi się głównie do linii granicznej w południowej części tego morza oraz statusu wokół wód Svalbardu²³. Należy zaznaczyć, iż w 1920 r. na mocy traktatu paryskiego, została potwierdzona przynależność Svalbardu do Norwegii²⁴. Zgodnie z tym dokumentem ma ona prawo do wyznaczenia Strefy Ochronnej Rybołówstwa. W związku z tym Norwegia uchwaliła w 1977 r. *Raport nr 30 dotyczący możliwości i wyzwań na Północy (Opportunities and Challenges in the North, Report no. 30)*²⁵. W konsekwencji inne podmioty stosunków międzynarodowych posiadają prawo do działalności naukowej i gospodarczej jedynie na wyspach i pasie wód o szerokości 4 mil²⁶.

Większość państw akceptowało taki stan rzeczy. Sprzeciw wobec takiej narracji wyraziła jedynie Rosja, tłumacząc, iż prawo do wolności gospodarczej w tym

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ R. Boswell, *Arctic mapping project exposes simmering dispute*, <http://www2.canada.com/windsorstar/news/story.html?id=0cfaa371-a3a8-4763-bf9f-3df00e0982b3> [dostęp: 24.11.2022].

²⁰ Jest to bodaj najbogatsze i największe znane złożo ropy naftowej położone w zachodniej części spornego obszaru. Wydobyte z tego złoża to ok. 25 proc. ogólnej produkcji ropy naftowej w Stanach Zjednoczonych. H. Gnaś, *Spory terytorialne państw członkowskich NATO na obszarze Arktyki. Uwarunkowania, znaczenie oraz wpływ globalnego ocieplenia*, „Przegląd Strategiczny” 2015, nr 8, s. 41.

²¹ A. Østhagen, C.H. Schofield, op. cit., s. 8–9.

²² R. Boswell, op. cit.

²³ K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa 2012, s. 154.

²⁴ *Arktyczny Svalbard może zostać wykorzystany przez Rosję do wzniesienia konfliktu z NATO*, PAP, 2 maja 2022, <https://tvn24.pl/swiat/norwegia-ekspertka-archipelag-svalbard-moze-zostac-wykorzystany-przez-rosjedo-wzniesienia-konfliktu-z-nato-5695172>, [dostęp: 25.11.2022].

²⁵ R.M. Czarny, *Interpretacja traktatu spitsbergeńskiego w świetle zmian w prawie międzynarodowym publicznym*, [w:] *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne: księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Ziębie*, red. R. Kłosowicz i in., Kraków 2016, s. 208–209.

²⁶ Ibidem.

regionie przysługuje wszystkim państwom²⁷. W 1970 r. zainicjowano rozmowy w kwestii delimitacji obszarów Morza Barentsa. Wówczas do Norwegii, w celu wypracowania stosownego kompromisu, przybył premier Związku Radzieckiego. Ostatecznie nie udało się osiągnąć porozumienia, co było spowodowane sytuacją wewnętrzną ZSRR²⁸. Do kolejnych negocjacji doszło dopiero w 2005 i 2006 r., ale przełomowym momentem okazał się rok 2010²⁹. Podczas wizyty prezydenta Miedwiediewa doszło do porozumienia odnośnie do delimitacji obszarów morskich Morza Barentsa. Sporny obszar został podzielony równo między Rosją a Norwegią³⁰.

Zmiany klimatyczne ułatwiają dostęp do cennych zasobów znajdujących się pod lodem. Wraz z możliwością zysku rośnie ryzyko nowych sporów w tym regionie. Dodatkowo kwestie ochrony delikatnego ekosystemu Arktyki schodzą na boczny plan. W związku z tym istotne jest kształtowanie norm prawnych, które miałyby na uwadze bezpieczeństwo środowiska naturalnego. Bez wątpienia można zauważyć, iż na przestrzeni lat wzrosła aktywność arktycznych graczy.

Warto w tym miejscu wyróżnić trzy grupy państw o różnym zaangażowaniu w omawianym regionie: 1) państwa najbardziej aktywne (Rosja i Kanada), 2) państwa realizujące realną, pragmatyczną politykę (kraje nordyckie), 3) państwa, które wcześniej lekcewały potencjał Arktyki i dopiero co włączyły się do rywalizacji (USA)³¹. W arktycznym wyścigu biorą udział również państwa tzw. bliskoarktyczne. Należy tu wyróżnić: Indie, Chiny, Japonię i Koreę Południową. Aktywność w Arktyce przejawia również Unia Europejska wraz z państwami europejskimi³².

Wzmoczona aktywność w regionie Arktyki jest związana z kurczącymi się zasobami surowców naturalnych, na których opiera się globalna gospodarka. Sytuacja ta jest motorem napędowym do poszukiwania alternatywnych źródeł³³. W wyniku przeprowadzonych badań ustalono, że Arktyka jest bogata w ropę naftową, gaz ziemny, a także pokłady metali szlachetnych. Warto mieć na uwadze, iż w Arktyce znajdują się największe zasoby wody pitnej na świecie, co przy obecnych zmianach klimatu stanowi istotne znaczenie³⁴. Nic dziwnego więc, że zarówno państwa subarktyczne, jak i te spoza regionu przejawiają zainteresowanie Arktyką.

²⁷ K. Kubiak, op. cit., s. 154.

²⁸ M. Jarocki, *Polityka Norwegii wobec Arktyki*, „FAE Policy Paper” 2012, nr 23, s. 7–8.

²⁹ K. Kubiak, op. cit., s. 154.

³⁰ Ibidem.

³¹ O. Osica, *Daleka Północ jako nowy obszar współpracy i rywalizacji*, „Nowa Europa. Przegląd Natoliński”. Numer specjalny 2010, nr 1(4), s. 20.

³² K. Kubiak, op. cit., s. 261.

³³ A. Stępień, M. Łuszczuk, *Surowce energetyczne i nieenergetyczne*, [w:] M. Łuszczuk i in., *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, Warszawa 2015, s. 135.

³⁴ K. Kociumbas, *Basen Oceanu Arktycznego i zmiany klimatu a rywalizacja wielkich mocarstw*, „Przegląd Geopolityczny” 2021, nr 35, s. 97–98.

Rok 2008 był istotnym punktem w historii rozwoju aktywności w omawianym regionie. Wówczas rząd Danii wyraził zgodę firmie Royal Dutch Shell na poszukiwanie złóż w tamtejszej strefie arktycznej. Amerykańskie firmy także rozpoczęły starania o koncesję na eksploatację i eksplorację w tym regionie³⁵. Nie sposób nie wspomnieć o aktywności Federacji Rosyjskiej w Arktyce. Przejawia się ona między innymi w podejmowaniu prób poszerzenia wyłącznej strefy ekonomicznej na Oceanie Arktycznym oraz w zakresie wydobywania gazu ziemnego. Przykładem takiego działania jest projekt Jamal³⁶. W celu jego realizacji został wybudowany terminal LNG, a kolejne podobne przedsięwzięcia są już planowane. W projekt są zaangażowane również firmy z Francji, Japonii i Chin. Również Norwegia wykazuje swoją aktywność na płaszczyźnie gospodarczej, a jej działania dotyczą obszarów Morza Północnego i Barentsa. Z kolei Kanada i Stany Zjednoczone przejawiają swoje zaangażowanie w regionie Alaski³⁷.

Warto zaznaczyć, iż proces eksploatacji surowców jest niebywale kosztowny. Oprócz okazałych inwestycji, działalność ta wymaga specjalistycznego sprzętu, który jest przystosowany do pracy w skrajnie trudnych warunkach³⁸. W konsekwencji realizowania polityki eksploatacyjnej, Rosja jest zmuszona do współpracy zarówno z państwami arktycznymi, jak i tymi z Azji, np. Chinami³⁹.

Istotnym aspektem obok surowców jest transport północnymi drogami morskimi. Rosja, jako jedno z państw dostrzegło potencjał tych szlaków i próbuje wykorzystać możliwości z nich płynące⁴⁰. Federacja Rosyjska powołała do życia instytucję, której celem jest zarządzanie oraz sprawowanie kontroli nad ruchem i bezpieczeństwem tych dróg. Te zadania są realizowane przez Administrację Północnej Drogi Morskiej. Arktyka dla Moskwy stanowi istotne zaplecze surowcowe, co więcej wytwarza do 20 proc. jej produktu krajowego brutto. Poczynania Rosji w regionie arktycznym idealnie obrazuje jej strategia z 2020 roku⁴¹.

Przy omawianiu kwestii transportu północnymi drogami, należy również zwrócić uwagę na chińską koncepcję *Pasa i Szlaku*. Jego założeniem jest stworzenie szlaku komunikacyjnego, a następnie jego wykorzystanie w celu przewozu surowców i towarów przez Ocean Arktyczny⁴². Droga ta miałaby prowadzić przez

³⁵ T. Kijewski, *Rywalizacja o surowce energetyczne w Arktyce*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, nr 9–10, s. 284.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ M. Głuchowska-Wójcicka, *Bezpieczeństwo środowiska obszarów arktycznych*, „Teki Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych” 2017 t. 12, nr 2, s. 3.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ *Arktyka na celowniku*, <https://www.namiary.pl/2021/11/23/arktyka-na-celowniku/> [dostęp: 30.11.2022].

⁴¹ Ibidem.

⁴² M. Lanteigne, *The Twists and Turns of the Polar Silk Road, Over the Circle*, 15.03.2020, <https://overthecircle.com/2020/03/15/the-twists-and-turns-of-the-polar-silk-road/> [dostęp: 30.11.2022].

północno-wschodnie przejście wokół Eurazji, północno-zachodnie przejście wokół Ameryki Północnej oraz środkowo-arktyczny szlak oceaniczny.

Projekt *Pasa i Szlaku* stanowi alternatywę dla trasy przez Kanał Sueski i Kanał Panamski. Istotnym faktem, który przemawia za tą koncepcją jest krótszy czas i mniejsze koszty w porównaniu do wyżej wymienionych dróg⁴³. Innym istotnym pomysłem przedstawionym przez Chiny jest koncepcja arktycznego Jedwabnego Szlaku. Opiera się ona głównie na współpracy z Rosją w dziedzinie eksploatacji, transportu i handlu. Dodatkowo oba te państwa kładą nacisk na aktywność w sferze naukowo-badawczej. Projekt ten zakłada realizację interesów przy jednoczesnym poszanowaniu arktycznego ekosystemu⁴⁴.

Działania polityczno-militarne stanowią kolejny wymiar aktywności w regionie Arktyki. W tej kwestii znaczącą rolę odgrywa Rada Arktyczna. Tworzy ją osiem państw tj.: Kanada, Dania, Finlandia, Islandia, Norwegia, Szwecja, Rosja i USA⁴⁵. Obecnie przewodniczącym Rady jest Federacja Rosyjska, której główny cel brzmi: „odpowiedzialne zarządzanie na rzecz zrównoważonej Arktyki”. Warto zaznaczyć, iż Rosja postulowała o ochronę dziewiczego ekosystemu Arktyki i jednocześnie wyraziła pragnienie rozwoju współpracy gospodarczej w tym regionie⁴⁶. Kwestie te w pewnym sensie się wykluczają, gdyż zmiany klimatyczne wynikają głównie z eksploatacji w regionie Arktyki. Można pokusić się o stwierdzenie, iż Rosji zależy głównie na interesach. Ochrona środowiska nigdy nie była priorytetem w rosyjskiej polityce, a jedynie zabiegiem medialnym.

W związku z agresją Rosji na Ukrainę, która miała miejsce 24 lutego 2022 roku, kwestia jej aktywności w Arktyce pozostaje otwarta. Co istotne, wojna generuje znaczne koszty dla Federacji Rosyjskiej, a dodatkowo została ona obarczona potężnymi sankcjami. Ucierpiła również pozycja Moskwy na arenie międzynarodowej. Straciła ona wiarygodność stabilnego gracza oraz partnera gospodarczego. Sytuacja ta zmusi Rosję do weryfikacji swoich przedsięwzięć w regionie arktycznym. Co ciekawe Federacja Rosyjska nadal przewodniczy w Radzie Arktycznej. W konsekwencji nasuwa się wniosek, iż Rosja próbuje prowadzić równoległe dwie różne polityki.

W Europie jest zaangażowana wojnę z Ukrainą, natomiast na północy utrzymuje dyplomatyczne stosunki. Dodatkowo przewodniczy organizacji, która stoi na straży pokoju w Arktyce.

W kwestii aktywności militarnej w regionie Arktyki ogromne znaczenie miała ekspedycja w 2007 roku, podczas której rosyjski okręt podwodny umieścił na

⁴³ Z. Chun, *China's „Arctic Silk Road”*, „The Maritime Executive”, 10.01.2020, <https://www.maritimeexecutive.com/editorials/china-s-arctic-silk-road> [dostęp: 30.11.2022].

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ M. Lanteigne, *The changing shape...*, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/thechanging-shape-of-arctic-security/index.html> [dostęp: 30.11.2022].

⁴⁶ *Russian Chairmanship 2021–2023*, Arctic Council, <https://www.arctic-council.org/about/russian-chairmanship-2/> [dostęp: 30.11.2022].

dnie Oceanu Arktycznego tytanową flagę Federacji Rosyjskiej⁴⁷. Wydarzenie to spotkało się z szerokim odzewem w przestrzeni międzynarodowej i zapoczątkowało działalność innych państw w wymiarze militarnym⁴⁸. Zróżnicowany potencjał państw arktycznych wpływa na asymetryczny charakter tego regionu. W związku z zapowiedziami stworzenia narodowej strategii arktycznej, której celem było przeciwstawienie się Rosji, Kanada sformowała oddział wojskowy i rozmieściła go na obszarze arktycznym. Z kolei Federacja Rosyjska konsekwentnie i systematycznie manifestuje swoją potęgę militarną oraz obecność w Arktyce. Niejednokrotnie doszło ze strony rosyjskiej do naruszenia przestrzeni powietrznej państw arktycznych, np. Islandii czy Kanady. W ramach odpowiedzi na takie incydenty, Kanada wprowadziła na swoim obszarze arktycznym patrolowanie przez siły powietrzne państw NATO⁴⁹.

Warto zaznaczyć, iż Rosja nie poprzestaje jedynie na przestrzeni powietrznej. Militaryzacja rosyjskiej Arktyki odbywa się także na lądzie. Wyróżnić tu należy przede wszystkim budowanie arktycznych baz wojskowych oraz tworzenie specjalnych jednostek na obszarze Arktyki⁵⁰. Rosja króluje również na morzu, mianowicie w ostatnich latach weszła w posiadanie kilku nowoczesnych lodolamaczy, których łącznie ma już ok 40. USA w porównaniu z Federacją dysponuje jedynie dwoma jednostkami tego typu⁵¹.

Arktyka zarówno w polityce Rosji, jak i Kanady zajmuje kluczowe miejsce. Wynika to z przekonania, iż bezpieczeństwo w regionie arktycznym jest równoznaczne z bezpieczeństwem kraju⁵². Podejście to jest wynikiem odpowiednio ukierunkowanych działań propagandowo-informacyjnych, które wpływają na opinię społeczną w wymienionych państwach⁵³.

Inny wymiar aktywności w omawianym regionie opiera się na programach i projektach naukowo-badawczych. Działania w tym zakresie polegają głównie na eksploracji i poszerzaniu wiedzy o Arktyce. Z prawnego punktu widzenia, dokumentem regulującym badania naukowe w tym regionie jest traktat svalbardzki⁵⁴. Istotną rolę odgrywa Międzynarodowy Komitet Badań Arktyki. Do

⁴⁷ A. Curanović, *Aktywność Federacji Rosyjskiej w regionie Arktyki w kontekście rywalizacji mocarstw*, Lublin 2010, s. 27

⁴⁸ Raport Fundacji Amicus Europae, *Arktyka jako nowy obszar geopolitycznej rywalizacji państw i mocarstw*, Warszawa 2013, s. 14.

⁴⁹ *Arktyka – topniejący sen Putina*, <https://www.rp.pl/plus-minus/art11350061-arktyka-topniejacy-senputina> [dostęp: 4.12.2022].

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ M. Lanteigne, *The changing shape...*, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/thechanging-shape-of-arctic-security/index.html> [dostęp: 04.12.2022].

⁵² A. Curanović, op. cit., s. 28.

⁵³ K. Kubiak, op. cit., s. 109.

⁵⁴ Traktat svalbardzki – inaczej traktat spitsbergeński – został podpisany 9 lutego 1920 r. w Paryżu. Stanowi integralną część traktatu paryskiego. Odnosił się do kwestii przynależności Spitsbergenu do Norwegii. Ostatecznie na mocy tego aktu uznano norweską suwerenność nad Svalbardem, a także zabezpieczono interesy pozostałych sygnatariuszy. Traktat został podpisany

głównych zadań tej organizacji należy wspieranie i ułatwianie współpracy naukowej państwom, badającym obszar arktyczny⁵⁵. Istotne znaczenie w badaniach Arktyki ma również Europejska Rada Polarna, której zadania polegają na koordynowaniu, planowaniu i wspieraniu europejskich inicjatyw arktycznych.

Warto mieć na uwadze wymiar ekologiczny. W przestrzeni publicznej coraz częściej jest poruszana kwestia ochrony środowiska. W kontekście Arktyki jest to o tyle istotny problem, gdyż każde najmniejsze zanieczyszczenie może doprowadzić do katastrofy ekologicznej na całym świecie. Region ten charakteryzuje się dziewiczym ekosystemem, który może zostać naruszony wraz z rozwojem transportu morskiego czy poprzez eksploatację surowców energetycznych⁵⁶. Wyścig w Arktyce ruszył, a co z tym związane, istnieje potrzeba opracowania norm prawnych minimalizujących ryzyko degradacji tego regionu. Przedsięwzięcie to może okazać się dość problematyczne, gdyż w rywalizacji biorą udział największe mocarstwa. Najlepszym rozwiązaniem jest utrzymanie równowagi między rozwojem gospodarczym obszaru Arktyki oraz ekologią. Zarówno w przypadku państw arktycznych, jak i wszystkich innych, ochrona środowiska powinna stanowić nadrzędny cel polityki⁵⁷.

Przyszłość Arktyki – scenariusze i prognozy

Mamy okazję obserwować przyszłość, która kształtuje się na naszych oczach. Arktyka dotychczas była obszarem niedocenianym, a od kilku dekad ma istotne znaczenie geostrategiczne i geopolityczne na arenie międzynarodowej. W arktycznym wyścigu biorą udział zarówno państwa arktyczne, jak i te „bliskoarktyczne”. Rywalizacja o ten region jest motywowana głównie przez politykę wewnętrzną. W konsekwencji każdy gracz próbuje zademonstrować swoją siłę i pozycję. Głównie aktywność w tym regionie przejawiają Kanada, Dania i Rosja⁵⁸. Obecne warunki geopolityczne nie ułatwiają prognozowania przyszłości w regionie Arktyki. Mimo wszystko, w tym miejscu warto przedstawić kilka scenariuszy. Jeden z nich odnosi się do tego, iż w przyszłości rywalizacja w Arktyce może się znacząco nasilić. Taki stan rzeczy może być spowodowany kurczącymi się zasobami surowców energetycznych na świecie.

przez 42 sygnatariuszy, między innymi przez: Afganistan, Albanie, Arabię Saudyjską, Argentynę, Australię, Belgię, Bułgarię, Chile, Chiny, Czechy, Danię, Egipt, Estonie, Finlandię, Grecję, Hiszpanię, Holandię, Islandię, Indie, Japonię, Francję, Kanadę, Koreę Południową, Niemcy, Norwegię, Polskę, Portugalię, Republikę Południowej Afryki, Rosję, Rumunię, Stany Zjednoczone Ameryki, Szwecję, Szwajcarię, Ukrainę, Wielką Brytanię, Wenezuelę, Węgry i Włochy. D. Rozmus, *Traktat svalbardzki – wykorzystane szanse?*, „Rocznik Administracji i Prawa” 2017, nr 17, s. 271–272.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ M. Lanteigne, *The changing shape...*, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/thechanging-shape-of-arctic-security/index.html> [dostęp: 04.12.2022].

⁵⁷ *Arktyka na celowniku...*, <https://www.namiary.pl/2021/11/23/arktyka-na-celowniku/> [dostęp: 5.12.2022].

⁵⁸ Ibidem.

Za sprawą zmian klimatycznych dostęp do arktycznych złóż nie będzie stanowił już problemu. Kwestia ta jest umiejętnie podsycana przez media, polityków oraz ekspertów. W konsekwencji scenariusz ten jest realny w perspektywie kilku dekad. Mniej prawdopodobnym scenariuszem jest pokojowa eksploatacja surowców oraz pokojowa współpraca wszystkich podmiotów zainteresowanych omawianym regionem. Wynika to z faktu, iż ilość wciąż nierozwiązanych konfliktów wyklucza jakąkolwiek pokojową współpracę. Szansą może być budowanie północnych szlaków komunikacyjnych. Obecnie współpraca obejmuje jedynie Rosję i Chiny, a polega ona na wydobywaniu i transportowaniu surowców Północną Drogą Morską. Inicjatywa ta mogłaby być przykładem dla innych państw⁵⁹.

Niepokój budzi rosyjska agresywna eksploracja Arktyki, która wciąż ewoluje. W Rosji istotne znaczenie odgrywa świadomość polarna, co potęguje jej obecność w regionie arktycznym. Biorąc pod uwagę sytuację na Ukrainie, nie ma pewności co do tego, iż Rosja będzie korzystać jedynie z narzędzi dyplomacji. Inny scenariusz zakłada, iż jedynym graczem w Arktyce będą Chiny. Państwo to prowadzi cierpliwą, systematyczną, a co najważniejsze skuteczną politykę wobec regionu arktycznego⁶⁰. Chińskie działania polegające na inwestycjach mają na celu zaznaczenie pozycji w danym regionie, a następnie przejęcie inicjatywy i decydowanie w kwestiach omawianego regionu. Najprawdopodobniej do 2050 roku Chiny będą dysponować największą flotą marynarki wojennej⁶¹.

Chiny, współpracując z Rosją, tworzą taktyczny sojusz, który umożliwi realizację strategii mającej na celu podbój i przebudowę świata według chińskiej wizji. Prawdopodobnym scenariuszem jest to, iż Państwo Środka, wykorzystując drogę morską przechodzącą przez obszar rosyjskiej Arktyki, zmusi Moskwę do podjęcia określonych decyzji⁶². Nie można wykluczyć sytuacji, w której Chiny przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii sukcesywnie będą ograniczać pozycję Rosji w omawianym regionie⁶³.

Inny scenariusz zakłada, iż decydującą rolę w Arktyce może odegrać Japonia. Państwo to współcześnie jest cichym graczem, ale jej znaczenie już jest zauważalne. Japonia może być jedynym państwem, które będzie w stanie zastopować chińską ekspansję w Arktyce⁶⁴. Fakt, który przemawia za jej wzmożonym udziałem, to doświadczenie związane z przemysłem stoczniowym oraz technologią wydobywania surowców, zwłaszcza w regionie Arktyki. Kwestie te powodują, iż Japonia staje się coraz bardziej znaczącym graczem w arktycznej rywalizacji, choć dotychczas nie była traktowana jako zagrożenie⁶⁵. Podobnie może być

⁵⁹ O. Alexeeva, F. Lasserre, *China and the Arctic*, „Arctic Yearbook” 2012, s. 83–85.

⁶⁰ K. Kubiak, op. cit., s. 270.

⁶¹ Ibidem.

⁶² P.A. Maciążek, *Arktyka 2100...*, <https://www.politykaglobalna.pl/2010/08/arktyka-2100-nowy-ukladgeopolityczny/> [dostęp: 6.11.2022].

⁶³ K. Kubiak, op. cit., s. 271.

⁶⁴ Ibidem, s. 276.

⁶⁵ R.M. Czarny, *High North...*, s. 43.

w przypadku Korei Południowej, która w ostatnim czasie wykazywała znaczne zainteresowanie omawianym regionem⁶⁶. Na kształt przyszłej rywalizacji w Arktyce może wpłynąć Unia Europejska. Dotychczasowe działania tej organizacji opierają się głównie na działaniach w zakresie ekologii. Można przypuszczać, iż to właśnie Unia Europejska będzie miała najkorzystniejszy pakiet rozwiązań, aczkolwiek jest to dość odległa wizja. Póki co organizacja ta nie przejawia żadnego zaangażowania ani aktywności w tym regionie⁶⁷.

Zakończenie

Można przewidywać różne scenariusze, lecz Arktyka już stała się strategicznym elementem w stosunkach międzynarodowych. Jej istota jest warunkowana głęboko zakorzoną świadomością polarną. Państwa takie jak Rosja czy Kanada są aktywnymi graczami w Arktyce. Oprócz tego swoją aktywność w omawianym regionie przejawia również Dania, Szwecja, Norwegia, Finlandia, Islandia oraz Stany Zjednoczone. Dodatkowo, oprócz wymienionych graczy aktywnie uczestniczą „państwa bliskoarktyczne”. Ilość podmiotów biorących udział w rywalizacji przyczynia się do powstawania sporów na różnych płaszczyznach.

Bez wątpienia dzieje Arktyki kształtują się na naszych oczach, a scenariusze związane z jej przyszłością są bardzo prawdopodobne. Jednakże sytuacja geopolityczna podlega wielu dynamicznym i nieprzewidywalnym procesom, co utrudnia dokładne oszacowanie realności powyższych prognoz. Oprócz tego mogą zaistnieć niespodziewane wydarzenia, które mogą zmienić bieg zdarzeń o 180 stopni. Bez wątpienia najkorzystniejszym rozwiązaniem byłaby pokojowa współpraca, lecz jak już zostało wspomniane, jest to mało realny scenariusz.

Bibliografia

Źródła publikowane

Raport Fundacji Amicus Europae, *Arktyka jako nowy obszar geopolitycznej rywalizacji państw i mocarstw*, Warszawa 2013.

Monografie

Curanović A., *Aktywność Federacji Rosyjskiej w regionie Arktyki w kontekście rywalizacji mocarstw*, Wydawnictwo Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2010.

Czarny R. M., *High North – między geografią a polityką*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce – Trnava 2014.

⁶⁶ Tamże, s. 43–44.

⁶⁷ M. Głuchowska-Wójcicka, *Polityka Unii Europejskiej wobec Arktyki*, „Colloquium” 2009, nr 1, s. 67–69.

Kubiak K., *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2012.

Łukaszuk L., *Współpraca i spory międzynarodowe na morzach. Wybrane zagadnienia prawa, polityki morskiej i ochrony środowiska*, Difin, Warszawa 2009.

Artykuły

Alexeeva O., Lasserre F., *China and the Arctic*, „Arctic Yearbook” 2012.

Czarny R.M., *Interpretacja Traktatu Spitsbergeńskiego w świetle zmian w prawie międzynarodowym publicznym*, [w:] *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne: księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Ziębie*, red. R. Kłoso-wicz i in., Kraków 2016.

Głuchowska-Wójcicka M., *Bezpieczeństwo środowiska obszarów arktycznych*, „Teki Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych” 2017, t. 12, nr 2.

Głuchowska-Wójcicka M., *Polityka Unii Europejskiej wobec Arktyki*, „Colloquium” 2009, nr 1.

Gnaś H., *Spory terytorialne państw członkowskich NATO na obszarze Arktyki. Uwarunkowania, znaczenie oraz wpływ globalnego ocieplenia*, „Przegląd Strategiczny” 2015, nr 8.

Jarocki M., *Polityka Norwegii wobec Arktyki*, „FAE Policy Paper” 2012, nr 23.

Kijewski T., *Rywalizacja o surowce energetyczne w Arktyce*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, nr 9–10.

Kociumbas K., *Basen Oceanu Arktycznego i zmiany klimatu a rywalizacja wielkich mocarstw*, „Przegląd Geopolityczny” 2021, nr 35.

Kubiak K., *Kontrowersje wokół Przejścia Północno-Zachodniego*, „Prawo Morskie” 2011, t. 27.

Osica O., *Daleka Północ jako nowy obszar współpracy i rywalizacji*, „Nowa Europa. Przegląd Natoliński”. Numer specjalny 2010, nr 1 (4).

Pietrzko B., *Arktyka – spór o strefy wpływów*, [w:] *Między ideą, pasją a działaniem: księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrędze*, red. P. Grzywna i in., Katowice 2017.

Rozmus D., *Traktat Svalbardzki – wykorzystane szanse?*, „Rocznik Administracji i Prawa” 2017, nr 17.

Stępień A., Łuszczuk M., *Surowce energetyczne i nieenergetyczne*, [w:] M. Łuszczuk i in., *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, Warszawa 2015.

Østhagen A., Schofield C. H., *The Arctic Ocean: Boundaries and Disputes*, „Arctic Yearbook” 2021.

Źródła internetowe

Arktyka na celowniku, <https://www.namiary.pl/2021/11/23/arktyka-na-celowniku/>.

Arktyka – topniejący sen Putina, <https://www.rp.pl/plus-minus/art11350061-arktyka-topniejacy-senputina>.

- Arktyczny Svalbard może zostać wykorzystany przez Rosję do wzniecenia konfliktu z NATO*, PAP, 2 maja 2022, <https://tvn24.pl/swiat/norwegia-eks-pertka-archipelag-svalbard-moze-zostac-wykorzystany-przez-rosjedo-wzniecenia-konfliktu-z-nato-5695172>.
- Boswell R., *Arctic mapping project exposes simmering dispute*, <http://www2.canada.com/windsorstar/news/story.html?id=0cfaa371-a3a8-4763-bf9f-3df00e0982b3>.
- Chun Z., *China's „Arctic Silk Road”*, „The Maritime Executive”, 10.01.2020, <https://www.maritimeexecutive.com/editorials/china-s-arctic-silk-road>.
- Kopra S., *China and its Arctic Trajectories: The Arctic Institute's China Series 2020*, The Arctic Institute 17.03.2020, <https://www.thearcticinstitute.org/chinaarctic-trajectories-the-arctic-institute-china-series-2020/>.
- Lanteigne M., *The changing shape of Arctic security*, NATO Review 28.06.2019, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/06/28/the-changing-shape-of-arctic-security/index.html>.
- Lanteigne M., *The Twists and Turns of the Polar Silk Road*, Over the Circle, 15.03.2020, <https://overthecircle.com/2020/03/15/the-twists-and-turns-of-the-polar-silk-road/>.
- Nowiński A., *Wojna o wyspę Hansa to najbardziej absurdalny i śmieszny konflikt na świecie. Tylko te dwa kraje mogły to zrobić*, <https://natemat.pl/242723,kanada-i-dania-walczą-o-wyspę-hansa-niedawnopojawił-sie-plan-pokojowy>.
- Maciążek P.A., *Arktyka 2100, nowy układ geopolityczny*, 24.08.2010, <https://www.politykaglobalna.pl/2010/08/arktyka-2100-nowy-uklad-geopolityczny/>.
- Russian Chairmanship 2021–2023*, Arctic Council, <https://www.arctic-council.org/about/russianchairmanship-2/>.
- Suszyński W., *Arktyka w ujęciu geopolitycznym – rywalizacja czy nowy typ kooperacji?*, „Nowa Geopolityka”, 27 listopada 2014, <https://geopolityka.net/wojciech-suszynski-arktyka-w-ujeciu-geopolitycznym/>.

Rivalry in the Arctic – old and new players

Summary

The Arctic is a strategic area where the interests of many actors in international relations converge. As a result, the importance of this region continues to grow. The increased interest in the area is the cause of many disputes. Currently, the rivalry in the sub-Arctic region is peaceful, but the geopolitical situation is dynamic and unpredictable. The author shows the disputes that are being conducted between Arctic states, and also discusses the areas of activity of the various players both from the so-called Arctic club and from outside the Arctic region. The article also addresses the future of the area. The author also attempted to provide a forecast of the development of rivalry in the Arctic.

Keywords: Arctic, rivalry, geopolitics, Arctic states, near-Arctic states, climate change.